

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان دنا)

زینب شریفی، مهدی نوری پور* و اسماعیل کرمی دهکردی^۱

(دریافت: ۹۶/۰۴/۱۰؛ پذیرش: ۹۶/۰۷/۱۹)

چکیده

معیشت پایدار، در دهه‌ی ۱۹۸۰، به‌عنوان یک رویکرد جدید در مبحث توسعه‌ی روستایی و با هدف کاهش و ریشه‌کنی فقر روستایی مطرح شد. دستیابی به معیشت پایدار روستایی، بدون توجه به دارایی‌ها و سرمایه‌های معیشت در روستاها امکان پذیر نمی‌باشد. بر این اساس هدف تحقیق حاضر، بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن در بین خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان دنا بوده است. تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ چگونگی جمع‌آوری داده‌ها، از نوع پیمایش بود. جامعه‌ی آماری تحقیق ۲۵۰۰ سرپرست خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان دنا بودند که بر اساس جدول کرجسی و مورگان، اندازه‌ی نمونه ۳۰۰ خانوار تعیین و از طریق نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه‌ای ساختارمند و محقق ساخته بود که روایی آن توسط گروهی از متخصصان رشته توسعه روستایی دانشگاه یاسوج و پایایی آن با محاسبه‌ی آلفا کرونباخ تأیید شد. نتایج تحقیق نشان داد که در بین ۵ سرمایه‌ی معیشت، ۳ سرمایه‌ی اجتماعی، سرمایه‌ی انسانی و سرمایه‌ی فیزیکی از نظر پایداری در حد متوسط و ۲ سرمایه‌ی مالی و طبیعی در وضعیت ناپایداری بالقوه (ضعیف) قرار دارند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌های معیشت، پایداری معیشت، خانوار روستایی، شهرستان دنا.

^۱ به ترتیب، دانش آموخته دکتری و دانشیار گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران و دانشیار گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

* مسئول مکاتبات، پست الکترونیک: mnooripoor@yu.ac.ir

سرمایه‌های معیشت در روستاها امکان‌پذیر نمی‌باشد (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵).

از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین بسترهای پیشبرد اهداف توسعه در نواحی روستایی به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه، شناخت وضعیت معیشت خانوارها و میزان دسترسی آن‌ها به سرمایه‌های معیشت است (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵). به بیان دیگر، برای ایجاد و دستیابی خانوارهای روستایی به یک معاش پایدار، می‌بایست در ابتدا وضعیت موجود مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گیرد و در این بررسی می‌بایست نقطه نظرات و دیدگاه‌های سرپرستان این خانوارها، لحاظ گردد (نوروزی و حیاتی، ۱۳۹۴). شهرستان دنا یکی از شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد است که جمعیت روستایی آن بر جمعیت شهری غلبه کرده است، به طوری که ۷۵ درصد جمعیت آن روستایی می‌باشد. از طرف دیگر، مناطق روستایی شهرستان دنا در بین مناطق روستایی این استان هم از نظر درجه‌ی توسعه‌ی کشاورزی (کرمی و همکاران، ۱۳۹۵) و هم به‌طور کلی از نظر توسعه یافتگی در رتبه آخر قرار گرفته‌اند (کرمی و عبد شاهی، ۱۳۹۰)؛ بنابراین سنخ وضعیت سرمایه‌های معیشت روستاییان این منطقه گام اول در دستیابی به اهداف توسعه روستایی این منطقه می‌باشد. بر این اساس، تحقیق حاضر با هدف سنخ‌میزان سرمایه‌های معیشت و پایداری آن در بین خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان دنا انجام گرفته است.

همان‌طور که اشاره شد در رویکرد معیشت پایدار، سرمایه‌های معیشت شامل ۵ مؤلفه‌ی اصلی سرمایه‌ی اجتماعی، مالی، انسانی، طبیعی و فیزیکی می‌باشد که در ادامه به تشریح هر یک از آن‌ها پرداخته می‌شود.

۱) سرمایه‌ی اجتماعی: منظور از سرمایه‌ی اجتماعی، منابع و سرمایه‌هایی است که افراد و اجتماعات از طریق پیوند با یکدیگر، در نوع به‌خصوصی از ارتباطات، می‌توانند به آن دسترسی داشته باشند (شاهینی و همکاران، ۱۳۹۳). همچنین سرمایه‌ی اجتماعی عبارت از هنجارها و شبکه‌های روابط جمعی انسجام بخش میان انسان‌ها و سازمان‌ها است که توانایی اکتساب منافع جمعی را ایجاد می‌کند (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۹). به‌طور کلی سرمایه‌ی

رویکرد معیشت پایدار از بستر نظریه‌ی گسترده‌ی توسعه‌ی روستایی (extensive rural development theory) برخاسته است. این رویکرد، در دهه‌ی ۱۹۸۰، به‌عنوان یک رویکرد جدید در مبحث توسعه‌ی روستایی و با هدف کاهش و ریشه‌کنی فقر روستایی مطرح شد. این رویکرد بر تفکر جامع و منسجم پیرامون کاهش فقر و دستیابی به توسعه‌ی روستایی تأکید کرده و به‌سرعت محبوبیت زیادی در میان محققان و دست‌اندرکاران توسعه به‌دست آورد (جمعه‌پور و کیومرث، ۱۳۹۱). معیشت پایدار روستایی، از جمله رویکردهایی است که سعی دارد مشکل فقر روستایی و آسیب‌پذیری خانوارها را بر محوریت انسان حل کند (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰). رویکرد معیشت پایدار به فعالیت‌های توسعه کمک می‌کند که مردم محور (تمرکز روی اولویت‌های مردم فقیر)، پاسخگو و مشارکتی (گوش دادن و پاسخ به اولویت‌های معیشتی شناسایی شده از سوی خود مردم فقیر)، چند سطحی (کار در سطوح مختلف برای کاهش فقر)، هدایت شده (با کمک بخش‌های دولتی و خصوصی)، پویا (پاسخ انعطاف‌پذیر به مردم در شرایط گوناگون) و پایدار (ایجاد توازن اقتصادی، نهادی و پایداری اجتماعی و زیست محیطی) باشند (مطیعی لنگرودی و همکاران، ۱۳۹۰). در رویکرد معیشت پایدار شناخت وضعیت سرمایه‌های افراد فقیر، استراتژی‌هایی که برای امرار معاش در اختیار می‌گیرند، نتایجی که خواستار هستند و بستر آسیب‌پذیری که در آن فعالیت می‌کنند، اساسی است. سرمایه‌ها جزء اساسی از معیشت افراد به‌خصوص قشر فقیر می‌باشند. مردم نیازمند این سرمایه‌های متفاوت هستند تا به اهداف تعریف شده‌شان برسند (جمعه‌پور و کیومرث، ۱۳۹۱). در واقع، سرمایه‌های معیشت، هسته‌ی مرکزی معیشت پایدار را شکل می‌دهد و برای جوامع فقیر محلی عواملی بنیادی به‌شمار می‌رود (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴). الگوهای معیشت پایدار روستایی، شامل ۵ مؤلفه‌ی اصلی سرمایه‌ی انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی است که بهبود آن‌ها لازمه‌ی دستیابی به معیشت پایدار تلقی می‌شود (عبدالله زاده و همکاران، ۱۳۹۴). به بیان دیگر، دستیابی به معیشت پایدار روستایی، بدون توجه به

شامل نیروی کار، سلامت، مهارت و دانش افراد می‌باشد (کریمی دهکردی و انصاری، ۱۳۹۱).

۳) سرمایه‌ی طبیعی: سرمایه‌ی طبیعی اصطلاحی است که برای موجودی منابع طبیعی به کار می‌رود و جریان‌های منابع و خدمات مفید (مانند زمین، آب، جنگل‌ها، کیفیت هوا، حفاظت فرسایش، درجه تنوع، نرخ تغییر و غیره) برای معیشت از آن مشتق شده‌اند (Kollmair & Gamper, 2002)؛ به عبارت دیگر، سرمایه‌ی طبیعی منابع و عناصری نظیر خاک، آب، معادن و دیگر منابع طبیعی و به بیانی دیگر منابع و اراضی طبیعی مانند مالکیت زمین‌های کشاورزی، اراضی طبیعی مانند مالکیت زمین‌های کشاورزی، جنگل و مراتع، مالکیت آب و صنایع معدنی و غیره را شامل می‌شود (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵). سرمایه‌ی طبیعی به‌ویژه برای کسانی که همه یا بخشی از معیشتشان را از فعالیت‌های مبتنی بر منابع طبیعی می‌گیرند؛ حائز اهمیت است. یک رابطه‌ی بسیار نزدیکی بین سرمایه‌ی طبیعی و زمینه‌ی آسیب‌پذیری وجود دارد و بسیاری از شوک‌های مخرب برای معیشت (به‌عنوان مثال، آتش، سیل، زمین لرزه)، فرآیندهای طبیعی هستند که سرمایه‌ی طبیعی را ویران می‌کنند (Kollmair & Gamper, 2002).

۴) سرمایه‌ی فیزیکی: سرمایه‌ی فیزیکی به زیرساخت‌های اساسی مانند جاده و کانال‌های آبرسانی و ابزارها و کالاهای تولیدی و سرمایه‌ای (مانند ماشین‌هایی از قبیل تراکتور و غیره) که برای پشتیبانی از معیشت مورد نیاز است، اشاره می‌کند. همچنین، سرمایه‌ی فیزیکی به محیط ساخته شده‌ای اشاره دارد که منازل مسکونی، مکان‌های عمومی، صنایع، پل‌ها، سدها، لنگرگاه‌ها و پناهگاه‌ها را شامل می‌شود. این سرمایه همچنین، شامل امکانات حیاتی، نظیر برق، آب، تلفن و گاز می‌شود. به‌طور کلی سرمایه‌ی فیزیکی یکی از مهم‌ترین منابع ایجاد ظرفیت جامعه برای توسعه‌ی معیشت پایدار است و برای ایجاد ساختارهای صحیح در جامعه به‌خصوص، در تسهیل فرآیند استفاده از ظرفیت‌ها و سایر دارایی‌های موجود در محیط‌های روستایی، لازم است (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵).

۵) سرمایه‌ی مالی: سرمایه‌ی مالی به منابع مالی (مانند پول نقد، حساب‌های بانکی، دارایی‌های جاری، حقوق بازنشستگی، مقرری‌ها و کمک‌ها و وجوه ارسالی مالی) که

اجتماعی در هر گروه نشان دهنده‌ی میزان اعتماد افراد به یکدیگر و انسجام موجود در جامعه است (نوری پور و نوری، ۱۳۹۱)؛ بنابراین سرمایه‌ی اجتماعی شامل ۵ مؤلفه‌ی اعتماد اجتماعی، شبکه اجتماعی، انسجام اجتماعی، هنجار اجتماعی و مشارکت اجتماعی است که در ادامه به تعریف هر یک پرداخته می‌شوند. از دیدگاه نیوتن اعتماد، وجود این باور در فرد است که دیگران، در بدترین شرایط، آگاهانه و عمدانه به او آسیبی نمی‌رسانند؛ و در بهترین شرایط، به نفع او عمل می‌کنند. اعتماد باعث می‌شود روابط اجتماعی محکم و صلح‌آمیز حفظ شود که این‌ها به نوبه‌ی خود، پایه و اساس رفتارهای جمعی و همکاری‌های سازنده است (علی پور و همکاران، ۱۳۸۸). شبکه‌ی اجتماعی متشکل از گروه‌های فردی و سازمانی است که در آن پیوندهایی حاصل از وابستگی آن‌ها وجود دارد (یدالهی فارسی و رضوی، ۱۳۹۱). انسجام اجتماعی بر توافق جمعی میان افراد یک جامعه دلالت دارد. به عبارتی انسجام در کل ناظر به میزان و الگوی رابطه‌ی متقابل بین کنشگران، گروه‌ها و خرده فرهنگ‌های تمایز یافته است (گل شیری اصفهانی و همکاران، ۱۳۸۸). هنجارهای اجتماعی حق کنترل یک عمل را از یک کنشگر به دیگران انتقال داده و از طریق اجتماعی شدن، تشویق‌ها و مجازات به افراد جامعه آموخته می‌شوند. در بسیاری از جوامع، هنجارهای قوی و شبکه‌های مشارکت خطر پیمان‌شکنی را به حداقل می‌رساند (شادی طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۷). مشارکت اجتماعی نیز به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن‌ها اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت کرده و به‌صورت مستقیم یا غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (شیخ حسنی و مهماندوست، ۱۳۸۹).

۲) سرمایه‌ی انسانی: از نظر بکر (Becker) سرمایه‌ی انسانی دارایی‌های ذاتی و قابل اکتساب یک فرد می‌باشند که مهارت‌ها، توانایی و قابلیت‌های وی را در بر می‌گیرند (امیرخانی و آغاز، ۱۳۹۰). لوکاس (Lucas) معتقد است با تربیت نیروی انسانی ماهر، می‌توان به سرمایه‌ی انسانی دست یافت و این امر در سایه‌ی مدت زمانی است که افراد جامعه صرف تحصیل علم و دانش می‌نمایند (ربیعی، ۱۳۸۸). به‌طور کلی ویژگی کیفی انسان، اعم از آموزش، تخصص، مهارت، دانش و نوآوری، سرمایه‌ی انسانی به شمار می‌رود (بریمانی و همکاران، ۱۳۹۵)؛ بنابراین می‌توان گفت سرمایه‌ی انسانی

روستاهای گردشگری از روستاهای غیر گردشگری بیشتر است.

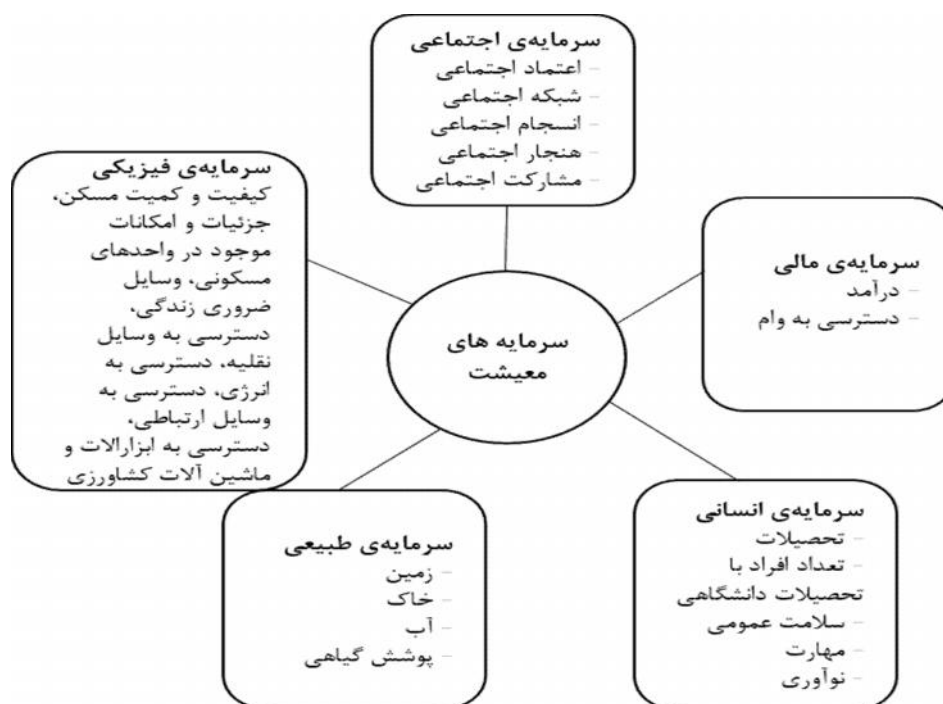
شهرکی (۱۳۹۳) به بررسی معیشت پایدار روستایی در میان آبی‌پروان شهرستان زاهدان پرداخت. یافته‌های پژوهش وی نشان داد وضعیت دارایی‌های معیشت بین آبی‌پروان به ترتیب دارایی‌های انسانی، دارایی‌های فیزیکی، دارایی‌های اجتماعی، دارایی‌های مادی و دارایی‌های طبیعی بوده است. صادق زاده و همکاران (۱۳۹۳) به تحلیل سطوح دارایی‌های پایداری نظام شالیکاری شهرستان رشت پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد در میان پنج سرمایه‌ی معیشت پایدار (فیزیکی، انسانی، اجتماعی، مالی و طبیعی) سرمایه‌ی انسانی در شهرستان رشت از بالاترین سطح برخوردار است. همچنین به ترتیب سرمایه‌های فیزیکی، اجتماعی، مالی و طبیعی در سطوح بعدی قرار گرفتند. سلمانی و همکاران (۱۳۹۰) به بررسی نقش مهاجرت فصلی نیروی کار در معیشت خانوارهای روستایی شهرستان سروآباد استان کردستان پرداخته‌اند. یافته‌های تحقیق آن‌ها نشان داد سرمایه‌های طبیعی و اجتماعی در میان خانوارهای غیر مهاجر بیشتر و در مقابل سرمایه‌های فیزیکی، انسانی و مالی در میان خانوارهای مهاجر بالاتر است و میانگین سرمایه‌ی کلی نیز در خانوار مهاجر بالاتر از خانوارهای غیر مهاجر است؛ بنابراین نتیجه گرفتند مهاجرت فصلی خانوارهای روستایی اثر مثبتی بر دارایی‌های سرمایه‌ای خانوارهای دارای مهاجر فصلی داشته که نتیجه‌ی آن بالا رفتن دارایی‌های معیشت خانوار، کاهش فقر و کاهش آسیب‌پذیری خانوارهای روستایی بوده است. مطیعی لنگرودی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان (مطالعه‌ی موردی: شهرستان آق‌قلا در استان گلستان) پرداخته‌اند. یافته‌های آن‌ها نشان داد بازگشت مهاجران ماهر به روستاها در مؤلفه‌ی سرمایه‌های انسانی، مالی، فیزیکی، اجتماعی و طبیعی تأثیر مثبتی به همراه داشته است. ودادی سیزی و صیفی‌کار با استفاده از چارچوب معیشت‌های روستایی پایدار در شهرستان اسداباد واقع در استان همدان پرداخته است. نتایج نشان داد که سرمایه‌های مالی، انسانی، طبیعی و اقتصادی کشاورزان با یکدیگر متفاوت بوده و از لحاظ اجتماعی نسبتاً بالا می‌باشند، ولی دسترسی بیشتر آن‌ها به خدمات مؤسسه‌های بیرونی چندان بالا نیست.

برای حفظ معیشت حاضر یا بهتر کردن معیشت افراد، در دسترس هستند، اطلاق می‌شود. این دارایی‌ها ممکن است مهم‌ترین و در دسترس‌ترین دارایی برای اقشار فقیر باشد؛ بنابراین، سرمایه‌ی مالی به منابع اقتصادی اشاره دارد که مردم برای گذران زندگی خود از آن‌ها استفاده می‌کنند. این منابع شامل پس‌اندازها، درآمد، سرمایه‌گذاری‌ها و اعتبار، می‌شود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵). در ادامه به برخی مطالعات انجام شده در زمینه‌ی سرمایه‌های معیشت پرداخته می‌شود.

سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۵) به سنجش سطح دارایی‌های معیشتی در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار پرداختند. یافته‌های تحقیق آن‌ها نشان داد سهم دارایی اجتماعی با میانگین رتبه‌ای ۳/۵۹ از دیگر دارایی‌های معیشت، بیشتر بوده است. سپس به ترتیب دارایی فیزیکی، دارایی مالی، دارایی نهادی و در رتبه‌ی آخر، دارایی انسانی با میانگین رتبه‌ی ۱/۱۱ قرار گرفت. بریمانی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیق خود به تحلیل عوامل جغرافیایی مؤثر بر معیشت خانوار در سکونتگاه‌های روستایی در شهرستان قصر قند واقع در استان سیستان و بلوچستان پرداختند. نتایج پژوهش آنان نشان داد سرمایه‌ی اجتماعی با میانگین (۳/۵۹) بالاتر از حد متوسط (۳) بوده و بیشترین میزان سرمایه‌ی معیشت در محدوده‌ی مورد مطالعه بوده است. در مقابل سرمایه‌ی مالی با میانگین (۱/۴۸) به‌طور معنی‌داری کمتر از حد متوسط بوده و کمترین میزان سرمایه‌ی معیشت در منطقه‌ی مذکور بوده است. به‌طور کلی، به غیر از سرمایه‌ی اجتماعی، سایر سرمایه‌های معیشت به‌طور معنی‌داری از حد متوسط کمتر بودند. قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۴) به سطح‌بندی سرمایه‌های معیشتی در روستاهای گردشگری کوهستانی (مورد: دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان) پرداختند. نتایج نشان داد وضعیت سرمایه‌های معیشتی روستائیان ناشی از فعالیت‌های گردشگری در روستاهای مورد مطالعه مساعد نیست. عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیق خود به بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که سرمایه‌های معیشت ۵ گانه در دو گروه روستاهای گردشگری و غیر گردشگری کمتر از حد متوسط و در وضعیت نامناسب بود. با این وجود نتایج نشان داد که میانگین سرمایه‌های فیزیکی، مالی و کل سرمایه‌ها در

سرمایه‌ی طبیعی بالا اما چهار سرمایه‌ی مالی، فیزیکی، انسانی و اجتماعی، پایین بود. اودایاکومارا و شرستا (Udayakumara & Shrestha, 2011) در تحقیقی به بررسی پویایی سطح معیشت خانواده در دو مقطع زمانی (۱۹۸۸ و ۲۰۰۸) پرداختند. نتایج بیانگر این بود که در طی دو دهه دارایی‌های معیشت، یعنی سرمایه‌ی فیزیکی، انسانی و اجتماعی، افزایش یافته، در حالی که دسترسی به سرمایه‌های طبیعی و مالی به‌طور قابل توجهی کاهش یافته است. سوینی (Soini, 2005) به مطالعه‌ی تغییر سیستم کشاورزی و معیشت در تپه‌های تایتا در کنیا پرداخت. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه خطی نشان داد تنها سرمایه‌ی مالی رابطه‌ی مثبت معنی‌دار با پیامد دارد. سرمایه‌ی طبیعی رابطه‌ی مثبت دارد ولی از لحاظ آماری معنی‌دار نیست. سرمایه‌ی اجتماعی و انسانی با پیامد معیشت رابطه‌ی ندارند. قابل‌ذکر است در اغلب مطالعات اشاره شده به سنجش سرمایه‌های معیشت در روستا پرداخته شده است اما به بررسی وضعیت پایداری سرمایه‌ها پرداخته نشده است که در این تحقیق هر دو موارد مطرح شده مورد توجه بوده است. بر اساس مبانی نظری بررسی شده، چارچوب مفهومی تحقیق در نگاره ۱ نشان داده شده است.

هوا و همکاران (Hua et al., 2017) در تحقیق خود به بررسی نقش دارایی‌های معیشت در راهبردهای مناسب معیشت پرداختند. یافته‌های آن‌ها نشان داد دارایی‌های انسانی، طبیعی، مالی به‌طور قابل توجهی در راهبردهای معیشت تأثیر دارند. فانگ و همکاران (Fang et al., 2014) پژوهشی را به‌منظور سنجش حساسیت راهبرد معیشت به سرمایه‌ی معیشت در مناطق کوهستانی بالادست رودخانه‌ی مین جیانگ در کشور چین انجام دادند. نتایج آن‌ها نشان داد سرمایه‌های طبیعی و انسانی همبستگی مثبتی با راهبرد معیشت مزرعه دارد، در حالی که سرمایه‌های مالی و اجتماعی تسریع دهنده‌ی فعالیت‌های خارج از مزرعه بودند. بهانداری (Bhandari, 2013) در مطالعه‌ی خود با اندازه‌گیری دسترسی به سرمایه‌های مختلف معیشت به بررسی انتقال معیشت در مناطق روستایی فقیر نپال پرداخت. نتایج نشان داد که ابعاد مختلف سرمایه‌ی انسانی، طبیعی، اقتصادی و منابع جامعه بر تصمیم‌گیری به تغییر معیشت در مناطق روستایی فقیر نپال تأثیرگذار است. متشلافکو و همکاران (Motsholapheko et al., 2011) به بررسی معیشت روستایی و سازگاری خانوار به سیل در دلتای اکوانگو کشور بوسوتانا پرداخته‌اند. یافته‌ها نشان داد به‌طور کلی دسترسی مردم به

نگاره ۱- چارچوب مفهومی تحقیق

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی...

به‌منظور تعیین روایی پرسشنامه در این پژوهش از روایی صوری استفاده شده است و پرسشنامه مورد تأیید گروهی از متخصصان واقع شد. پایایی پرسشنامه نیز با انجام یک مطالعه‌ی راهنما در خارج از منطقه‌ی مورد مطالعه و محاسبه‌ی آلفا کرونباخ تأیید شد. به‌طور کلی، سنجش سرمایه‌های معیشت در قالب ۵ سرمایه‌ی اجتماعی، مالی، انسانی، طبیعی و فیزیکی انجام گرفت که نحوه‌ی سنجش آن‌ها در جدول ۱ نشان داده شده است.

به‌منظور محاسبه‌ی میزان پایداری سرمایه‌های پنج‌گانه معیشت با توجه به متفاوت بودن نحوه‌ی سنجش آن‌ها، ابتدا از رابطه‌ی ۱ برای استاندارد سازی استفاده شد و شاخص‌های استاندارد شده در بازه‌ی (صفر و یک) قرار گرفتند (شاهرخی، ۱۳۹۲).

رابطه ۱: استاندارد سازی

$$T_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}}$$

x_{ij} : ارزش نماگر i ام،

$x_j^{\min}$: کمینه i ام،

$x_j^{\max}$: بیشینه نماگر i ام است.

سپس از داده‌های استاندارد به‌دست آمده برای تک‌تک معرف‌ها در هر یک از ابعاد پنج‌گانه میانگین‌گیری به عمل آمد و عدد حاصل شده به‌عنوان شاخص پایداری در هر یک از ابعاد منظور گردید. برای تبدیل محاسبات کمی به مقادیر کیفی نیز از طبقات پنج‌گانه پرسکات آلن که در جدول ۲ ارائه گردیده، استفاده شده است (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹).

هدف کلی تحقیق حاضر سنجش میزان سرمایه‌های معیشت و پایداری آن در بین خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان دنا بوده است. اهداف اختصاصی تحقیق شامل سنجش میزان سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی، انسانی، طبیعی، فیزیکی در منطقه و تعیین وضعیت پایداری سرمایه‌های اجتماعی، اقتصادی، انسانی، طبیعی، فیزیکی می‌باشد. بر این اساس این تحقیق به دنبال پاسخ به این دو سؤال است:

۱) میزان هر یک از سرمایه‌های پنج‌گانه‌ی معیشت (اجتماعی، اقتصادی، انسانی، طبیعی، فیزیکی) در منطقه‌ی مورد مطالعه چقدر است؟

۲) هر یک از سرمایه‌های پنج‌گانه‌ی معیشت (اجتماعی، اقتصادی، انسانی، طبیعی، فیزیکی) در منطقه‌ی مورد مطالعه از لحاظ پایداری در چه وضعیتی قرار دارند؟

روش پژوهش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ چگونگی جمع‌آوری داده‌ها، غیر آزمایشی از نوع پیمایش بوده است. جامعه‌ی آماری تحقیق ۲۵۰۰ سرپرست خانوارهای روستایی بخش مرکزی شهرستان دنا بودند که بر اساس جدول کرجسی و مورگان (Krejcie & Morgan, 1970)، اندازه نمونه ۳۰۰ خانوار تعیین شد و از طریق نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. بر این اساس از بین دو دهستان این بخش، بر حسب تصادف ۱۲ روستا از دهستان دنا و ۸ روستا از دهستان توتنده انتخاب شدند و تعداد نمونه‌ها در هر روستا به‌صورت انتساب متناسب تعیین شدند. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه‌ای ساختارمند و محقق ساخته بود.

جدول ۱- سرمایه‌های پنج‌گانه معیشت پایدار و نحوه‌ی سنجش آن‌ها

بخش‌ها	سرمایه
اجتماعی	۷ گویه (میزان قابل اعتماد بودن مردم، میزان اعتماد به اعضای خانواده خود، میزان اعتماد به همسایگان خود، میزان اعتماد به دوستان خود، میزان اعتماد به اقوام و آشنایان خود، میزان امانت وسایل کار خود به دیگران، میزان قرض دادن به دیگران در صورت توانایی) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه‌گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).
شبکه اجتماعی	۸ گویه (میزان امکان کمک گرفتن از همسایگان در انجام فعالیت‌ها، میزان حساب روی کمک همسایه‌ها در هنگام داشتن مشکل مالی، میزان رفت و آمد با همسایگان، میزان سپری کردن وقت روزانه با اعضای خانواده، میزان سپری کردن وقت روزانه با دوستان، میزان حساب روی کمک دوستان در هنگام داشتن مشکل مالی، میزان مهمانی کردن دوستان، میزان حساب روی کمک خانواده در هنگام داشتن مشکل مالی) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه‌گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).
انسجام اجتماعی	۵ گویه (میزان نزاع و دسته‌کشی‌های طایفه‌ای در روستا، میزان اختلاف‌های سیاسی و خطی بین اهالی روستا، میزان مگو اهالی روستا بر سر برخی از مسائل جزئی، میزان رفت و آمد و پرس و جو از احوال یکدیگر در بین اهالی روستا، میزان کمک اهالی روستا به یکدیگر در مواقع گرفتاری) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه‌گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).

ادامه جدول ۱

بخش‌ها	نحوه‌ی سنجش	سرمایه
هنجار اجتماعی	۳ گویه (میزان احترام به قوانین موجود در روستا از قبیل رعایت نظافت روستا، عدم مزاحمت برای روستاییان دیگر و غیره، میزان التزام به نظام عرفی روستا در این روستا، میزان احترام به سنت‌ها از قبیل آداب و رسوم محلی، پوشیدن لباس محلی و غیره در این روستا) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	سرمایه اجتماعی
	۷ گویه (میزان شرکت در تصمیم‌گیری‌های محله مانند تصمیم‌گیری برای بهسازی کوچه و خیابان و غیره، میزان بازدید از نمایشگاه‌های مختلف نظیر نمایشگاه‌های عرضه‌ی محصولات محلی، میزان شرکت در مراسم عزاداری، جشن‌های شادی و غیره، میزان شرکت در کارهای گروهی نظیر لایروبی کانال‌ها و شبکه‌های آبیاری و غیره، میزان شرکت در هیأت‌ها و مراسم مذهبی، میزان شرکت در انجمن‌های خیریه مانند کمک به ساخت مدرسه، مسجد و غیره، میزان مشارکت در تأمین هزینه یا نیروی کار پروژه‌هایی که در سطح روستا اجرا می‌شوند) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	
درآمد	میزان درآمد حاصل از شغل اصلی و فرعی	سرمایه مالی
	۳ گویه (میزان دسترسی به وام و اعتبارات بانکی، میزان توانایی بازپرداخت وام، میزان استفاده از وام برای ایجاد کسب و کار) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	
تحصیلات	تعداد سال‌های تحصیل، تعداد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا	سرمایه انسانی
	استفاده از پرسشنامه استاندارد SF-36 که کیفیت زندگی وابسته به سلامت را در ۸ حیطه در قالب ۳۶ سؤال می‌سنجد (منتظری و همکاران، ۱۳۸۴).	
مهارت	۴ گویه (میزان شرکت در دوره‌های آموزشی فنی حرفه‌ای، میزان توانایی و مهارت برای انجام شغل خود (مثلاً کشاورزی)، میزان توانایی انتقال توانایی و مهارت خود به دیگران نظیر فرزندان، دوستان یا آشنایان، میزان علاقه به یادگیری مهارت‌های جدید) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	سرمایه طبیعی
	۴ گویه (میزان علاقه به انجام کارهای جدید، میزان لذت بردن از ساختن چیزهای جدید، میزان ابتکار در ساخت چیزهای مختلف، میزان علاقه به انجام کارهای جدید و غیر معمول) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	
زمین	وضعیت زمین زراعی و باغ تحت مالکیت	سرمایه طبیعی
۸ گویه (میزان استفاده از کود شیمیایی در زمین‌های زراعی، میزان استفاده از کود شیمیایی در باغات، میزان آب شویی و فرسایش خاک‌های زمین‌های زراعی و باغی، میزان استفاده از کود حیوانی در فعالیت‌های کشاورزی، میزان توجه روستاییان به انجام شخم حفاظتی (شخم زمین همراه با بقایای گیاهی و برگرداندن کاه و کلش به خاک)، میزان استقبال و توجه کشاورزان به پروژه‌های یکپارچه‌سازی و تسطیح اراضی، رعایت تناوب زراعی توسط کشاورزان (نکاشتن دو سال پشت سرهم یک محصول)، میزان استفاده از شخم عمود بر شیب) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).		
آب	۳ گویه (میزان دسترسی به آب زیرزمینی و چاه، میزان دسترسی به آب رودخانه و چشمه، میزان آلودگی آب) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	سرمایه طبیعی
پوشش گیاهی	۴ گویه (تنوع پوشش گیاهی در منطقه از جمله مراتع و وجود گیاهان مختلف و متنوع در آن، میزان استفاده از چوب درختان برای سوخت، میزان استفاده از مراتع برای جمع‌آوری گیاهان دارویی میزان استفاده از مراتع برای علوفه و چرای دام) در قالب مقیاس طیف لیکرت سه گزینه‌ای (کم، متوسط و زیاد).	
کیفیت و کمیت مسکن	۵ عامل مربوط به کیفیت مسکن (نحوه‌ی ساخت، نوع مالکیت، جنس مصالح، جنس سقف، جنس کف) در قالب مقیاس اسمی.	سرمایه فیزیکی
	۴ عامل مربوط به امکانات مسکن (حمام، سرویس بهداشتی، امکانات سرمایشی، اتاق کافی در منزل) در قالب مقیاس اسمی دو وجهی (دارد، ندارد).	
موجود در واحدهای مسکونی		

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی...

ادامه جدول ۱

بخش‌ها	سرمایه
وسایل ضروری زندگی	۴ نوع وسیله‌ی ضروری (یخچال و فریزر، بخاری، اجاق‌گاز، فرش) در قالب مقیاس اسمی دو وجهی (دارد، ندارد).
دسترسی به وسایل نقلیه	۵ نوع وسیله‌ی نقلیه (دوچرخه، اسب و قاطر و الاغ، موتورسیکلت، اتومبیل باری، اتومبیل سواری) در قالب مقیاس اسمی دو وجهی (دارد، ندارد).
دسترسی به انرژی	۳ نوع انرژی (آب آشامیدنی سالم، برق، گاز) در قالب مقیاس اسمی دو وجهی (دارد، ندارد).
دسترسی به وسایل ارتباطی	۳ نوع وسیله‌ی ارتباطی (رادیو و تلویزیون، اینترنت، دفاتر خدماتی) در قالب مقیاس اسمی دو وجهی (دارد، ندارد).
دسترسی به ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی	۴ نوع ابزارآلات کشاورزی (تراکتور، موتور آب، تیلر و سم‌پاش) در قالب مقیاس اسمی دو وجهی (دارد، ندارد).

جدول ۲- طبقات پنج‌گانه پرسکات آلن جهت طبقه‌بندی سطوح پایداری

وضعیت	معادل	ارزش
ناپایدار	۰/۲۰-۰	۲۰-۰
ناپایداری بالقوه (ضعیف)	۰/۴۰-۰/۲۰	۴۰-۲۰
متوسط	۰/۶۰-۰/۴۰	۶۰-۴۰
پایداری بالقوه (خوب)	۰/۸۰-۰/۶۰	۸۰-۶۰
پایدار	۱/۰۰-۰/۸۰	۱۰۰-۸۰

منبع: (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴)

اول قرار گرفت. شبکه‌ی اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی در رتبه‌های دوم تا چهارم واقع شدند. هنجار اجتماعی در رتبه‌ی آخر قرار گرفته است.

به منظور مقایسه‌ی میزان مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی با حد متوسط (۲) از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. پیش فرض‌های این آزمون شامل نرمال بودن توزیع داده‌ها، در مقیاس فاصله‌ای یا نسبی بودن داده‌ها و وجود نمره‌ی معیار یا ثابتی که بتوان میانگین را با آن مقایسه کرد؛ می‌باشد که مورد توجه بوده است. نتایج این آزمون در جدول ۴ نشان داد در بین ۵ مؤلفه سرمایه اجتماعی، ۴ مؤلفه شامل اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، هنجار اجتماعی و مشارکت اجتماعی به‌طور معنی‌داری از حد متوسط بالاتر بودند. فزون بر این، نتایج تحقیق نشان داد مؤلفه‌ی شبکه‌ی اجتماعی به‌طور معنی‌داری از حد متوسط پایین‌تر بود. از طرف دیگر به‌طور کلی سرمایه‌ی اجتماعی پاسخگویان به‌طور معنی‌داری از حد متوسط بالاتر بود که این نتیجه با یافته‌ی بریمانی و همکاران (۱۳۹۵) مطابقت دارد در حالی که در تضاد با نتایج عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۴) می‌باشد.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نسخه ۱۹ نرم‌افزار SPSS و آمار توصیفی (میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون t تک نمونه استفاده گردیده است).

یافته‌ها و بحث

بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان نشان داد ۹۷/۰ درصد پاسخگویان مرد و تنها ۳/۰ درصد زن بوده‌اند. همچنین میانگین سن پاسخگویان ۴۴/۱۶ سال و انحراف معیار آن ۱۳/۳۹ بوده است. به بیان دیگر، عمده‌ی پاسخگویان میان سال بوده‌اند. همچنین میانگین تحصیلات پاسخگویان ۸/۸۲ سال و انحراف معیار آن ۵/۰۱ بوده است؛ بنابراین می‌توان گفت، تحصیلات بیشتر پاسخگویان در حد راهنمایی بوده است. افزون بر این، میانگین بعد خانوار پاسخگویان ۵/۰۸ نفر و انحراف معیار آن ۲/۱۴ بوده است.

سرمایه‌ی اجتماعی

سرمایه‌ی اجتماعی با پنج مؤلفه‌ی اعتماد اجتماعی، شبکه‌ی اجتماعی، انسجام اجتماعی، هنجار اجتماعی و مشارکت اجتماعی سنجیده شد. نتایج رتبه‌بندی مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی در جدول ۳ نشان داد، اعتماد اجتماعی در رتبه‌ی

سرمایه‌ی مالی

انحراف معیار ۰/۵۲ بوده است. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در جدول ۶ نشان داد با توجه به اینکه میانگین مؤلفه‌ی دسترسی به وام کمتر از ۲ است و سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۱ می‌باشد، بنابراین مؤلفه‌ی دسترسی به وام پاسخگویان به‌طور معنی‌داری از حد متوسط (۲) پایین‌تر بوده است که این یافته با نتایج بریمانی و همکاران (۱۳۹۵) و عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد. به‌طور کلی میانگین سرمایه‌ی مالی ۰/۲۶ به دست آمد که با توجه به دامنه‌ی آن (بین صفر تا ۱) پایین‌تر از حد متوسط بوده است.

سرمایه‌ی مالی با میزان درآمد از شغل اصلی و فرعی و نیز مؤلفه‌ی دسترسی به وام سنجیده شد. نتایج توزیع درآمد حاصل از شغل اصلی و فرعی افراد مورد مطالعه در جدول ۵ نشان داده شده است. از جمع دو درآمد حاصل از شغل اصلی و فرعی درآمد کل محاسبه شد. میانگین درآمد کل (در ماه) برای افراد مورد مطالعه ۸۴۴/۹۱ هزار تومان با انحراف معیار ۵۶۷/۱۶ بوده است. کمینه‌ی درآمد ۰ و بیشینه‌ی آن ۳۰۰۰ هزار تومان بوده است. همچنین مؤلفه‌ی دسترسی به وام با سه گویه سنجیده شد که میانگین آن ۱/۴۹ (دامنه‌ی میانگین بین ۱ تا ۳) با

جدول ۳- میانگین، انحراف معیار، ضریب تغییرات و رتبه‌بندی مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی

رتبه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	مؤلفه‌ها
۱	۲/۲۳	۰/۴۳	۰/۱۹	اعتماد اجتماعی
۲	۱/۸۸	۰/۳۷	۰/۱۹	شبکه‌ی اجتماعی
۳	۲/۱۷	۰/۴۵	۰/۲۰	مشارکت اجتماعی
۴	۲/۲۵	۰/۴۸	۰/۲۱	انسجام اجتماعی
۵	۲/۲۵	۰/۵۶	۰/۲۴	هنجار اجتماعی

* دامنه‌ی میانگین بین ۱ تا ۳ است.

جدول ۴- نتایج آزمون t تک نمونه‌ای ۵ مؤلفه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی

ابعاد	میانگین	مقدار t	معنی‌داری	انحراف از میانگین	فاصله اطمینان
				حد پایین	حد بالا
اعتماد اجتماعی	۲/۲۳	۹/۲۶	۰/۰۰۰	۰/۲۳	۰/۲۸
شبکه‌ی اجتماعی	۱/۸۸	-۵/۱۸	۰/۰۰۰	-۰/۱۱	-۰/۰۷
انسجام اجتماعی	۲/۲۵	۹/۲۵	۰/۰۰۰	۰/۲۵	۰/۳۱
هنجار اجتماعی	۲/۲۵	۷/۹۷	۰/۰۰۰	۰/۲۵	۰/۳۲
مشارکت اجتماعی	۲/۱۷	۶/۵۱	۰/۰۰۰	۰/۱۷	۰/۲۲
سرمایه‌ی اجتماعی	۲/۱۲	۷/۱۱	۰/۰۰۰	۰/۱۲	۰/۱۶

* دامنه‌ی میانگین بین ۱ تا ۳ است.

جدول ۵- توزیع درآمد حاصل از شغل اصلی و فرعی افراد مورد مطالعه (بر حسب هزار تومان در ماه)

درآمد	کمینه درآمد	بیشینه درآمد	میانگین	انحراف معیار
درآمد حاصل از شغل اصلی	۰	۲۸۵۰	۷۳۰/۸۶	۴۸۴/۱۲
درآمد حاصل از شغل فرعی	۰	۱۶۶۶	۱۱۵/۱۸	۲۳۹/۱۹
درآمد کل	۰	۳۰۰۰	۸۴۴/۹۱	۵۶۷/۱۶

جدول ۶- نتایج آزمون t تک نمونه‌ای مؤلفه‌ی دسترسی به وام مربوط به سرمایه‌ی مالی

مؤلفه	میانگین	مقدار t	معنی‌داری	انحراف از میانگین	فاصله اطمینان
				حد پایین	حد بالا
دسترسی به وام	۱/۴۹	-۱۶/۶۶	۰/۰۰۰	-۰/۵۰	-۰/۴۴

* دامنه‌ی میانگین بین ۱ تا ۳ است.

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی...

سرمایه‌ی انسانی

سرمایه‌ی انسانی با چهار مؤلفه‌ی تحصیلات (میزان تحصیلات و تعداد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا)، سلامت، مهارت و نوآوری سنجش شد. بررسی وضعیت میزان تحصیلات پاسخگویان در جدول ۷ نشان داده شده است. این یافته‌ها نشان داد عمده‌ی پاسخگویان (۳۶/۵ درصد) دارای تحصیلات دیپلم بوده‌اند و بعد از آن تحصیلات ۳۰/۳ درصد پاسخگویان در حد ابتدایی بوده است. همچنین فراوانی افرادی که دارای تحصیلات راهنمایی و دانشگاهی بوده‌اند تقریباً برابر بوده است. توزیع پاسخگویان بر اساس تعداد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا در جدول ۸ آمده است. میانگین تعداد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا برای پاسخگویان ۲/۲۹ نفر با انحراف معیار ۱/۸۸ بوده است. کمینه‌ی این متغیر صفر و بیشینه‌ی آن ۱۰ نفر بوده است. همچنین یافته‌های این جدول نشان می‌دهد عمده‌ی پاسخگویان (۳۹/۳ درصد) فاقد اعضای خانواده با مدرک دیپلم به بالا

بوده‌اند یا ۱ نفر از اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا بوده است. مهارت و نوآوری از دیگر مؤلفه‌های سرمایه‌ی انسانی هستند که هر کدام با ۴ گویه سنجیده شدند. میانگین مهارت پاسخگویان ۲/۰۹ با انحراف معیار ۰/۴۶ و میانگین نوآوری آن‌ها ۲/۵۱ با انحراف معیار ۰/۴۲ بوده است. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای به منظور مقایسه‌ی این دو مؤلفه با حد متوسط (۲) در جدول ۹ نشان می‌دهد با توجه به سطح معنی‌داری به دست آمده، هر ۲ مؤلفه‌ی مهارت و نوآوری پاسخگویان به طور معنی‌داری از حد متوسط بالاتر بوده است. به بیان دیگر، مهارت و نوآوری پاسخگویان بالاتر از حد متوسط است. این یافته در تضاد با نتیجه‌ی تحقیق بریمانی و همکاران (۱۳۹۵) و عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۴) می‌باشد. به طور کلی میانگین سرمایه انسانی ۰/۵۰ به دست آمد که با توجه به دامنه‌ی آن (بین صفر تا ۱) در حد متوسط بوده است.

جدول ۷- توزیع پاسخگویان بر اساس وضعیت میزان تحصیلات

سطوح متغیر	فراوانی	درصد معتبر
ابتدایی	۸۳	۳۰/۳
راهنمایی	۴۵	۱۶/۴
دیپلم	۱۰۰	۳۶/۵
دانشگاهی	۴۶	۱۶/۸
بدون پاسخ	۲۶	-
میانگین: ۸/۸۶	انحراف معیار: ۴/۹۸	کمینه: ۰
		بیشینه: ۱۸

جدول ۸- توزیع پاسخگویان بر اساس تعداد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد معتبر
تعداد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا	۱-۰ نفر	۱۱۳	۳۹/۳
	۲-۳ نفر	۱۰۲	۳۸/۹
	۴-۵ نفر	۴۴	۱۶/۸
	۶ نفر و بالاتر	۱۳	۵/۰
	میانگین: ۲/۲۹	انحراف معیار: ۱/۸۸	کمینه: ۰
		بیشینه: ۱۰	

جدول ۹- نتایج آزمون t تک نمونه‌ای مؤلفه‌های سرمایه‌ی انسانی

مؤلفه	میانگین	مقدار t	معنی‌داری	انحراف از میانگین	فاصله اطمینان	
					حد پایین	حد بالا
مهارت	۲/۰۹	۳/۳۶	۰/۰۰۱	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۱۴
نوآوری	۲/۵۱	۲۰/۷۸	۰/۰۰۰	۰/۵۱	۰/۴۶	۰/۵۶

* دامنه‌ی میانگین بین ۱ تا ۳ است.

متوسط (۲) در جدول ۱۲ نشان می‌دهد در مؤلفه‌ی خاک سطح معنی‌داری بیشتر از ۰/۰۱ می‌باشد، بنابراین تفاوت معنی‌داری با سطح متوسط ندارد در حالی که در هر ۲ مؤلفه‌ی آب و پوشش گیاهی به‌طور معنی‌داری از حد متوسط متفاوت بوده است. با توجه به میانگین این دو مؤلفه می‌توان گفت که مؤلفه‌ی آب به‌طور معنی‌داری پایین‌تر از حد متوسط بوده است. در مقابل، مؤلفه‌ی پوشش گیاهی به‌طور معنی‌داری بالاتر از حد متوسط به دست آمده است. به‌طور کلی میانگین سرمایه‌ی طبیعی ۰/۳۳ به‌دست آمد که با توجه به دامنه‌ی آن (بین صفر تا ۱) پایین‌تر از حد متوسط بوده است.

سرمایه‌ی فیزیکی

سرمایه‌ی فیزیکی با استفاده از هفت مؤلفه شامل کیفیت و کمیت مسکن، جزئیات و امکانات موجود در واحدهای مسکونی، وسایل ضروری زندگی، دسترسی به وسایل نقلیه، دسترسی به انرژی، دسترسی به وسایل ارتباطی و ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی سنجیده شد.

مؤلفه‌ی کیفیت و کمیت مسکن بر اساس نحوه‌ی ساخت، نوع مالکیت، جنس مصالح، جنس سقف و جنس کف سنجیده شد. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب مؤلفه کیفیت و کمیت مسکن در جدول ۱۳ نمایش داده شده است. بر اساس این جدول، نحوه‌ی ساخت مسکن عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۱۳۸ نفر (۴۷/۹ درصد) نسبتاً جدید و نوع مالکیت عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۴۳ نفر (۸۵/۰ درصد) ملکی بوده است. جنس مصالح مسکن اغلب پاسخگویان یعنی ۲۱۸ نفر (۷۵/۴ درصد) بلوک سیمانی، جنس سقف اغلب پاسخگویان یعنی ۱۳۶ نفر (۴۶/۴ درصد) بتون و جنس کف مسکن عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۱۶۲ نفر (۵۵/۳ درصد) کاشی و سرامیک بوده است.

حیطه‌های سلامت، میانگین و انحراف معیار آن‌ها در جدول ۱۰ آمده است. در بین حیطه‌های سلامت پاسخگویان، بیشترین میانگین مربوط به حیطه‌ی عملکرد جسمانی با میانگین ۶۶/۵۴ و کمترین میانگین مربوط به محدودیت در ایفای نقش به علت مشکلات جسمانی با میانگین ۵۲/۸۶ است. به‌طور کلی بررسی میانگین خلاصه سنجش سلامت جسمانی و خلاصه سنجش سلامت روانی به ترتیب ۶۰/۰۴ و ۵۷/۴۹ می‌باشد که حاکی از آن است که وضعیت سلامت جسمانی پاسخگویان اندکی بالاتر از سلامت روانی آنان می‌باشد. همچنین با توجه به دامنه‌ی نمرات (صفر تا صد)، سلامت جسمانی و روانی پاسخگویان بالاتر از حد متوسط است.

سرمایه‌ی طبیعی

سرمایه‌ی طبیعی با دو سؤال باز میزان زمین زراعی و میزان باغ تحت مالکیت و نیز سه مؤلفه‌ی خاک، آب و پوشش گیاهی مورد سنجش قرار گرفت. وضعیت میزان اراضی زراعی تحت مالکیت خانوارهای روستایی منطقه‌ی مورد مطالعه در جدول ۱۱ نشان داده شده است. بر اساس جدول مذکور میانگین زمین زراعی تحت مالکیت خانوارهای روستایی ۱/۱۶۴ هکتار با انحراف معیار ۱/۸۵۹ بوده است و اغلب پاسخگویان (۳۲/۸ درصد) فاقد زمین زراعی بوده‌اند. همچنین وضعیت میزان باغ تحت مالکیت خانوارهای روستایی منطقه‌ی مورد مطالعه در جدول ۱۱ نشان می‌دهد میانگین باغ تحت مالکیت خانوارهای روستایی ۰/۳۶۳ هکتار با انحراف معیار ۰/۶۸۶ بوده است که اغلب پاسخگویان (۴۷/۷ درصد) فاقد باغ بوده‌اند.

همچنین میانگین مؤلفه‌ی خاک ۲/۰۰ با انحراف معیار ۰/۳۱، میانگین مؤلفه‌ی آب ۱/۷۹ با انحراف معیار ۰/۴۱ و میانگین مؤلفه‌ی پوشش گیاهی ۲/۳۱ با انحراف معیار ۰/۴۰ به دست آمد. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای به‌منظور مقایسه‌ی مؤلفه‌های خاک، آب و پوشش گیاهی با حد

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی...

جدول ۱۰- حیطه‌های سلامت، میانگین و انحراف معیار آن‌ها

انحراف معیار	میانگین	حیطه‌های سلامت
۲۸/۴۲	۶۶/۵۴	عملکرد جسمانی
۳۱/۰۰	۵۲/۸۶	محدودیت در ایفای نقش به علت مشکلات جسمانی
۳۱/۷۱	۵۴/۸۲	درد جسمانی
۲۱/۴۴	۵۶/۵۸	سلامت عمومی
۲۶/۲۳	۶۵/۵۵	نشاط
۲۸/۱۵	۵۹/۶۱	عملکرد اجتماعی
۳۳/۳۱	۵۵/۱۰	محدودیت در ایفای نقش به علت مشکلات عاطفی
۲۳/۴۶	۵۳/۹۴	سلامت روان
۲۱/۵۶	۶۰/۰۴	خلاصه سنجش سلامت جسمانی
۲۱/۳۷	۵۷/۴۹	خلاصه سنجش سلامت روانی

* دامنه‌ی نمرات بین صفر تا صد متغیر است. نمره‌ی صفر نشان دهنده‌ی بدترین وضعیت و نمره‌ی ۱۰۰ نشان دهنده‌ی بهترین وضعیت است.

جدول ۱۱- وضعیت میزان اراضی زراعی و باغی تحت مالکیت خانوارهای روستایی منطقه‌ی مورد مطالعه

متغیر	سطوح متغیر	فراوانی	درصد فراوانی معتبر	
میزان اراضی زراعی تحت مالکیت	بدون زمین	۸۲	۳۲/۸	
	کمتر از ۰/۵ هکتار	۵۶	۲۲/۴	
	۰/۵-۱ هکتار	۴۶	۱۸/۴	
	۱-۵ هکتار	۶۱	۲۴/۴	
	بیشتر از ۵ هکتار	۵	۲/۰	
	بدون پاسخ	۵۰	-	
میانگین: ۱/۱۶۴ هکتار	انحراف معیار: ۱/۸۵۹	کمینه: ۰	بیشینه: ۱۵ هکتار	
میزان باغ تحت مالکیت	بدون زمین	۱۴۳	۵۶/۳	
	کمتر از ۰/۲۵ هکتار	۲۷	۱۰/۶	
	۰/۲۵-۰/۵ هکتار	۳۶	۱۴/۲	
	۰/۵-۱ هکتار	۳۱	۱۲/۲	
	بیشتر از ۱ هکتار	۱۷	۶/۷	
	بدون پاسخ	۴۶	-	
میانگین: ۰/۳۶۳ هکتار	انحراف معیار: ۰/۶۸۶	کمینه: ۰	بیشینه: ۵ هکتار	

جدول ۱۲- نتایج آزمون t تک نمونه‌ای مؤلفه‌های سرمایه‌ی طبیعی

مؤلفه	میانگین	مقدار t	معنی‌داری	انحراف از میانگین	فاصله اطمینان
خاک	۲/۰۰۴	۰/۲۳	۰/۸۱۳	۰/۰۰۴	حد بالا: ۰/۰۴۰ حد پایین: -۰/۰۳۱
آب	۱/۷۹۹	-۸/۳۲	۰/۰۰۰	-۰/۲۰۰	حد بالا: -۰/۱۵۳ حد پایین: -۰/۲۴۸
پوشش گیاهی	۲/۳۱	۱۳/۳۹	۰/۰۰۰	۰/۳۱۲	حد بالا: ۰/۳۵۸ حد پایین: ۰/۲۶۶

* دامنه‌ی میانگین بین ۱ تا ۳ است.

جدول ۱۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مؤلفه‌ی کیفیت و کمیت مسکن

کیفیت و کمیت مسکن	گویه‌ها	فراوانی	درصد معتبر
نحوه‌ی ساخت	قدیمی	۸۹	۳۰/۹
	نسبتاً جدید	۱۳۸	۴۷/۹
	جدید	۶۱	۲۱/۲
	بدون پاسخ	۱۲	-
نوع مالکیت	استیجاری	۴۳	۱۵/۰
	ملکی	۲۴۳	۸۵/۰
	بدون پاسخ	۱۴	-
جنس مصالح	گل و خشت	۲۰	۶/۹
	بلوک سیمانی	۲۱۸	۷۵/۴
	آجر	۲۴	۸/۳
	بتون	۲۷	۹/۳
	بدون پاسخ	۱۱	-
جنس سقف	چوب	۷۹	۲۷/۰
	تیرآهن	۷۸	۲۶/۶
	بتون	۱۳۶	۴۶/۴
	بدون پاسخ	۷	-
جنس کف	گل	۱۲	۴/۱
	سیمان	۱۱۹	۴۰/۶
	کاشی و سرامیک	۱۶۲	۵۵/۳
	بدون پاسخ	۷	-

درصد) فاقد اتومبیل سواری بودند. به علاوه، نتایج سنجش مؤلفه‌ی دسترسی به انرژی نمایش داده شده در جدول ۱۴ حاکی از آن است که عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۴۲ نفر (۸۲/۰ درصد) از نعمت آب آشامیدنی سالم و ۲۹۲ نفر (۹۸/۰ درصد) از نعمت برق برخوردار بوده‌اند. همچنین، اغلب پاسخگویان یعنی ۲۷۲ نفر (۹۱/۹ درصد) انرژی گاز برخوردار بودند. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مؤلفه‌ی دسترسی به وسایل ارتباطی در جدول ۱۴ نشان داد عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۷۸ نفر (۹۳/۶ درصد) رادیو و تلویزیون داشته‌اند. همچنین، عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۲۳ نفر (۷۴/۴ درصد) به اینترنت و ۱۸۸ نفر (۶۳/۷ درصد) به دفاتر خدماتی دسترسی نداشته‌اند. سرانجام، نتایج سنجش مؤلفه‌ی ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی در جدول ۱۴ نشان داد عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۸۷ نفر (۹۶/۳ درصد) تراکتور نداشته‌اند. همچنین ۲۸۳ نفر (۹۵/۶ درصد) فاقد موتور آب، ۲۸۸ نفر (۹۷/۳ درصد) فاقد تیلر و ۲۴۴ نفر (۸۱/۹ درصد) فاقد سمپاش بوده‌اند. به طور کلی میانگین سرمایه‌ی فیزیکی ۰/۵۶

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مؤلفه‌ی جزئیات و امکانات موجود در واحدهای مسکونی در جدول ۱۴ نمایش داده شده است. بر اساس این جدول، به ترتیب عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۷۳ نفر (۹۲/۲ درصد)، ۲۷۸ نفر (۹۴/۶ درصد) دارای حمام و سرویس بهداشتی بوده‌اند. همچنین ۱۹۸ نفر (۶۷/۶ درصد) دارای اتاق کافی در منزل بودند. نتایج توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مؤلفه‌ی وسایل ضروری زندگی در جدول ۱۴ نشان داد به ترتیب عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۳۹ نفر (۷۹/۹ درصد) دارای یخچال و فریزر، ۲۷۸ نفر (۹۳/۶ درصد) دارای بخاری، ۲۶۹ نفر (۹۱/۲ درصد) دارای اجاق گاز و ۲۷۳ نفر (۹۱/۶ درصد) دارای فرش بودند. همچنین، یافته‌های مربوط به توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب مؤلفه‌ی دسترسی به وسایل نقلیه در جدول ۱۴ بیانگر آن است که عمده‌ی پاسخگویان یعنی ۲۶۷ نفر (۹۰/۸ درصد) فاقد دوچرخه، ۲۶۶ نفر (۹۰/۲ درصد) فاقد اسب، قاطر و الاغ، ۲۳۵ نفر (۷۹/۱ درصد) فاقد موتورسیکلت، ۲۵۰ نفر (۵۸/۱ درصد) فاقد اتومبیل باری و ۱۷۲ نفر (۵۸/۱)

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی...

همخوانی می‌تواند به علت تفاوت در جامعه‌ی مورد مطالعه باشد به طوری که در تحقیقات مذکور به ترتیب در بین آبروی پروران و شالیکاران انجام شده است. همچنین در تحقیق حاضر به ترتیب سرمایه‌ی فیزیکی، سرمایه‌ی انسانی و سرمایه‌ی طبیعی قرار گرفته‌اند و در نهایت سرمایه‌ی مالی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است. این نتیجه در تضاد با یافته‌ی سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۵) و مطابق با یافته‌ی بریمانی و همکاران (۱۳۹۵) می‌باشد.

در نمودار ۱ نیز وضعیت پایداری سرمایه‌های خانوارهای روستایی به نمایش گذاشته شده است. این نمودار نیز گویای آن است که نمره‌ی پایداری سرمایه‌ی اجتماعی و فیزیکی اندکی کمتر از ۰/۶ یا به عبارتی در وضعیت پایداری متوسط است. همچنین نمره‌ی پایداری سرمایه‌ی انسانی در حد فاصل ۰/۴ و ۰/۶ یعنی ۰/۵ و در وضعیت پایداری متوسط قرار گرفته است و در نهایت نمره‌ی پایداری دو سرمایه‌ی طبیعی و مالی نیز بین ۰/۲ و ۰/۴ یعنی در وضعیت ناپایداری بالقوه (ضعیف) است.

به دست آمد که با توجه به دامنه‌ی آن (بین صفر تا ۱) بالاتر از حد متوسط بوده است.

تعیین میزان پایداری سرمایه‌های معیشت روستاییان وضعیت پایداری سرمایه‌های خانوارهای روستایی در جدول ۱۵ نمایش داده شده است. همان‌طور که جدول مذکور نشان می‌دهد سرمایه‌ی اجتماعی با نمره‌ی ۰/۵۸ از لحاظ پایداری در وضعیت متوسط قرار دارد. نمره‌ی سرمایه‌ی مالی ۰/۲۶ به دست آمد بنابراین از لحاظ پایداری در وضعیت ناپایداری بالقوه (ضعیف) واقع شده است. سرمایه‌ی انسانی نیز با نمره‌ی ۰/۵۰ از لحاظ پایداری در وضعیت متوسط قرار گرفته است. سرمایه‌ی طبیعی با کسب نمره‌ی پایداری ۰/۳۳ در وضعیت ناپایداری بالقوه (ضعیف) واقع شده است و در نهایت سرمایه‌ی فیزیکی با نمره‌ی ۰/۵۶ در وضعیت پایداری متوسط قرار گرفته است. همچنین نمرات جدول ۱۵ بیانگر آن است که در بین سرمایه‌های معیشت، سرمایه‌ی اجتماعی بیشترین مقدار را به خود اختصاص داده است که این یافته با نتایج سجاسی قیداری و همکاران (۱۳۹۵) و بریمانی و همکاران (۱۳۹۵) و ودادی (۱۳۹۰) همخوانی دارد. در حالی که با یافته‌های شهرکی (۱۳۹۳) و صادق زاده و همکاران (۱۳۹۳) همخوانی ندارد که علت این عدم

جدول ۱۴- توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب مؤلفه‌های سرمایه‌ی فیزیکی

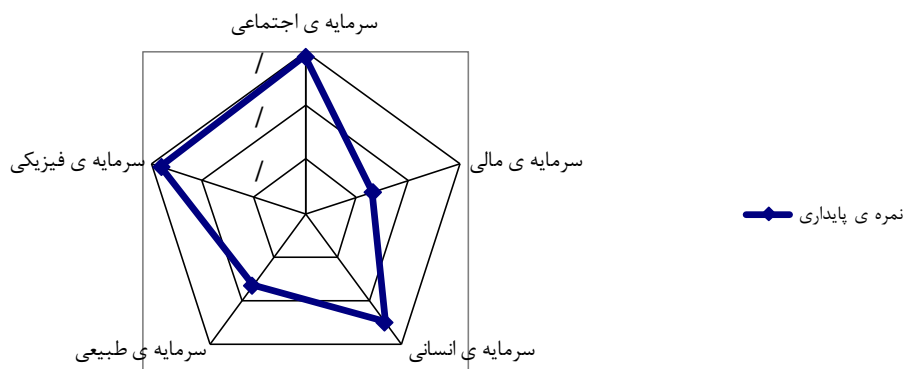
وضعیت	ندارد		دارد	
	فراوانی	درصد معتبر	فراوانی	درصد معتبر
جزئیات و امکانات موجود در واحدهای مسکونی	حمام	۲۳	۷/۸	۹۲/۲
	سرویس بهداشتی	۱۶	۵/۴	۹۴/۶
وسایل ضروری زندگی	امکانات سرمایشی	۸۹	۳۰/۸	۶۹/۲
	اتاق کافی در منزل	۹۵	۳۲/۴	۶۷/۶
	یخچال و فریزر	۶۰	۲۰/۱	۷۹/۹
	بخاری	۱۹	۶/۴	۹۳/۶
	اجاق گاز	۲۶	۸/۸	۹۱/۲
	فرش	۲۵	۸/۴	۹۱/۶
وسیله‌ی نقلیه	دوچرخه	۲۶۷	۹۰/۸	۹/۲
	اسب و قاطر و الاغ	۲۶۶	۹۰/۲	۹/۸
	موتورسیکلت	۲۳۵	۷۹/۱	۲۰/۹
	اتومبیل باری	۲۵۰	۸۵/۰	۱۵/۰
	اتومبیل سواری	۱۷۲	۵۸/۱	۴۱/۹

ادامه جدول ۱۴

وضعیت		ندارد		دارد	
		فراوانی	درصد معتبر	فراوانی	درصد معتبر
دسترسی به انرژی	آب آشامیدنی سالم	۵۳	۱۸/۰	۲۴۲	۸۲/۰
	برق	۶	۲/۰	۲۹۲	۹۸/۰
	گاز	۲۴	۸/۱	۲۷۲	۹۱/۹
دسترسی به وسایل ارتباطی	رادیو و تلویزیون	۱۹	۶/۴	۲۷۸	۹۳/۶
	اینترنت	۲۲۳	۷۵/۱	۷۴	۲۴/۹
	دفاتر خدماتی	۱۸۸	۶۳/۷	۱۰۷	۳۶/۳
دسترسی به ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی	تراکتور	۲۸۷	۹۶/۳	۱۱	۳/۷
	موتور آب	۲۸۳	۹۵/۶	۱۳	۴/۴
	تیلر	۲۸۸	۹۷/۳	۸	۲/۷
	سم‌پاش	۲۴۴	۸۱/۹	۵۴	۱۸/۹

جدول ۱۵- وضعیت پایداری سرمایه‌های خانوارهای روستایی

سرمایه‌ها	نمره‌ی پایداری	وضعیت پایداری
سرمایه‌ی اجتماعی	۰/۵۸	متوسط
سرمایه‌ی مالی	۰/۲۶	ناپایداری بالقوه (ضعیف)
سرمایه‌ی انسانی	۰/۵۰	متوسط
سرمایه‌ی طبیعی	۰/۳۳	ناپایداری بالقوه (ضعیف)
سرمایه‌ی فیزیکی	۰/۵۶	متوسط
کل سرمایه‌ها	۰/۴۴	متوسط

نمودار ۱- وضعیت پایداری سرمایه‌های خانوارهای روستایی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتیجه‌ی رتبه‌بندی ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی نشان داد که اعتماد اجتماعی در رتبه‌ی اول قرار دارد. سپس شبکه‌ی اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی و در نهایت هنجار اجتماعی واقع شدند. یافته‌ها نشان داد در

بین ۵ مؤلفه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی، ۴ مؤلفه شامل اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، هنجار اجتماعی و مشارکت اجتماعی به‌طور معنی‌داری از حد متوسط بالاتر بودند. در مقابل، مؤلفه‌ی شبکه اجتماعی به‌طور معنی‌داری از حد متوسط پایین‌تر بود.

عمده‌ی آنان به انرژی (آب آشامیدنی سالم، برق و گاز) دسترسی داشته‌اند. همچنین اگرچه اکثر پاسخگویان به وسیله‌ی ارتباطی رادیو و تلویزیون دسترسی داشته‌اند اما عمده‌ی آنان فاقد دسترسی به اینترنت و دفاتر خدماتی بوده‌اند. افزون بر این، عمده‌ی پاسخگویان فاقد دسترسی به ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی (تراکتور، سم‌پاش، تیلر و موتور آب) بوده‌اند.

بررسی وضعیت پایداری سرمایه‌های خانوارهای روستایی نشان داد، به‌طور کلی از بین ۵ سرمایه، ۳ سرمایه‌ی اجتماعی، سرمایه‌ی انسانی و سرمایه‌ی فیزیکی در حد متوسط از نظر پایداری واقع شده‌اند و دو سرمایه‌ی مالی و طبیعی در وضعیت ناپایداری بالقوه (ضعیف) قرار گرفته‌اند. همچنین در بین ۵ سرمایه‌ی معیشت، سرمایه‌ی اجتماعی بیشترین مقدار و سرمایه‌ی مالی کمترین مقدار را به خود اختصاص داده است. بر اساس یافته‌ها و نتایج پژوهش حاضر پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

با توجه به اینکه شبکه‌ی اجتماعی پایین‌تر از حد متوسط است برای بهبود شبکه‌ی اجتماعی پاسخگویان لازم است پیوندهای بین خانواده، خویشاوندان، دوستان و همسایگان تقویت شود. این امر از طریق تقویت باورهای مذهبی مبنی بر لزوم وجود و ضرورت استحکام پیوندهای بین خانواده، خویشاوندان، دوستان و همسایگان امکان‌پذیر است.

همچنین با توجه به اینکه مؤلفه‌ی دسترسی به وام پاسخگویان به‌طور معنی‌داری از حد متوسط پایین‌تر بوده است، پیشنهاد می‌شود وام‌هایی با بهره‌ی کم و اقساط طولانی از طریق ایجاد صندوق‌های قرض‌الحسنه در منطقه در اختیار خانوارهای روستایی قرار گیرد.

از آنجا که وضعیت سلامت روانی روستاییان پایین‌تر از وضعیت سلامت جسمانی آنان بوده است، پیشنهاد می‌شود مراکز مشاوره‌ی رایگان به‌منظور ارائه‌ی خدمات مشاوره و ارتقای سلامت روان خانوارهای روستایی در منطقه ایجاد شود.

با توجه به اینکه در سرمایه‌ی طبیعی مؤلفه‌ی آب به‌طور معنی‌داری از حد متوسط پایین‌تر بوده است، پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه در منطقه رودخانه وجود دارد اما خانوارهای روستایی دسترسی به آب رودخانه و همچنین آب چاه ندارند، بنابراین لازم است مسئولین ذی‌ربط امکان

همچنین بررسی سرمایه‌ی مالی خانوارهای روستایی نشان داد، میانگین درآمد کل (در ماه) برای افراد مورد مطالعه ۸۴۴/۹۱ هزار تومان با انحراف معیار ۵۶۷/۱۶ بوده است. افزون بر این، نتایج نشان داد مؤلفه‌ی دسترسی به وام پاسخگویان به‌طور معنی‌داری از حد متوسط پایین‌تر بوده است.

در سنجش سرمایه‌ی انسانی نتایج گویای آن بود که عمده‌ی پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم بوده‌اند. همچنین عمده‌ی پاسخگویان فاقد اعضای خانواده دارای مدرک دیپلم به بالا بوده‌اند یا تنها ۱ نفر از آن‌ها مدرک دیپلم به بالا داشته‌اند. افزون بر این، نتایج نشان داد ۲ مؤلفه‌ی مهارت و نوآوری پاسخگویان به‌طور معنی‌داری بالاتر از حد متوسط بوده است. به‌علاوه، در بین ۸ حیطه‌ی سلامت پاسخگویان، حیطه‌ی "عملکرد جسمانی" بیشترین میانگین و "محدودیت در ایفای نقش به علت مشکلات جسمانی" کمترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند و به‌طور کلی وضعیت سلامت جسمانی پاسخگویان اندکی بالاتر از سلامت روانی آن‌ها بوده است.

بررسی وضعیت سرمایه‌ی طبیعی نشان داد میانگین زمین زراعی تحت مالکیت خانوارهای روستایی ۱/۱۶۴ هکتار با انحراف معیار ۱/۸۵۹ و میانگین باغ تحت مالکیت خانوارهای روستایی ۰/۳۶۳ هکتار با انحراف معیار ۰/۶۸۶ بوده است. همچنین مؤلفه‌ی خاک در سطح متوسط بوده است، در حالی که ۲ مؤلفه‌ی آب و پوشش گیاهی به‌طور معنی‌داری از حد متوسط متفاوت بوده است. به‌طوری که مؤلفه‌ی آب به‌طور معنی‌داری پایین‌تر از حد متوسط و در مقابل، مؤلفه‌ی پوشش گیاهی به‌طور معنی‌داری بالاتر از حد متوسط بوده است.

سنجش وضعیت سرمایه‌ی فیزیکی بیانگر آن بود که مسکن عمده‌ی پاسخگویان، نسبتاً جدید، از نوع ملکی، جنس مصالح از بلوک سیمانی، جنس سقف از بتون و جنس کف از کاشی و سرامیک بوده است. از نظر جزئیات و امکانات موجود در واحدهای مسکونی عمده‌ی پاسخگویان دارای حمام، سرویس بهداشتی، امکانات سرمایشی و اتاق کافی در منزل بوده‌اند. همچنین، عمده‌ی آنان از وسایل ضروری زندگی (یخچال و فریزر، بخاری، اجاق‌گاز و فرش) برخوردار بوده‌اند. در مقابل، اکثر پاسخگویان فاقد وسیله‌ی نقلیه (دوچرخه، اسب و قاطر و الاغ، موتورسیکلت، اتومبیل باری و اتومبیل‌سواری) بوده‌اند.

با توجه به اینکه نتایج سنجش مؤلفه‌ی دسترسی به ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی مربوط به سرمایه‌ی فیزیکی حاکی از آن بود که عمده‌ی پاسخگویان فاقد دسترسی به ابزارآلات و ماشین‌آلات کشاورزی (تراکتور، سم‌پاش، تیلر و موتور آب) بوده‌اند، پیشنهاد می‌شود تعاونی‌های خدمات کشاورزی در منطقه تشکیل شود و این تعاونی‌ها ابزارآلات کشاورزی را در اختیار روستاییان منطقه قرار دهند.

دسترسی آنان به آب زیرزمینی، چاه و آب رودخانه را از طریق پمپاژ آن فراهم کنند. همچنین بر اساس نتایج این تحقیق عمده‌ی پاسخگویان فاقد دسترسی به اینترنت و دفاتر خدماتی بوده‌اند؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود دفاتر خدماتی در روستاهای منطقه ایجاد شود. افزون بر این امکان دسترسی به اینترنت برای افراد بیشتری فراهم شود.

منابع

- امیرخانی، ط. و آغاز، ع. (۱۳۹۰). توسعه سرمایه اجتماعی در پرتو سرمایه انسانی: شرکت ملی پتروشیمی. *مجله مدرس علوم انسانی-پژوهش‌های مدیریت در ایران*، سال ۱۵، شماره ۱، صص ۵۰-۳۱.
- بریمانی، ف. راستی، ه.، رئیسی، ا. و محمدزاده، م. (۱۳۹۵). تحلیل عوامل جغرافیایی مؤثر بر معیشت خانوار در سکونتگاه‌های روستایی مورد شناسی: شهرستان قصر قند. *مجله جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای*، سال ۶، شماره ۱۸، صص ۹۶-۸۵.
- جمعه پور، م. و کیومرث، ن. (۱۳۹۱). بررسی اثرات گردشگری بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشت مردم در چارچوب معیشت پایدار گردشگری (مطالعه‌ی موردی: روستای زیارت). *مجله مطالعات مدیریت گردشگری*، سال ۷، شماره ۱۷، صص ۸۷-۱۱۹.
- ربیعی، م. (۱۳۸۸). اثر نوآوری و سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی در ایران. *مجله دانش و توسعه*، سال ۱۶، شماره ۲۶، صص ۱۴۲-۱۲۲.
- رضوانی، م. ر.، مطیعی لنگرودی، سی. ح.، پور طاهری، م. و عزیزی، ف. (۱۳۹۴). مهاجرپذیری و توسعه‌ی پایدار اجتماعی در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای مهاجرپذیر منطقه کلان‌شهری تهران). *مجله برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، سال ۵، شماره ۱۹، صص ۸۴-۷۱.
- رکن الدین افتخاری، ع. ا.، مهدوی، د. و پور طاهری، م. (۱۳۸۹). ارزیابی پایداری گردشگری در روستاهای تاریخی فرهنگی ایران با تأکید بر پارادایم توسعه پایدار گردشگری. *مجله مطالعات گردشگری*، شماره ۱۴، صص ۳۹-۱.
- سجاسی قیداری، ح.، صادقلو، ط. و شکوری فرد، ا. (۱۳۹۵). سنجش سطح دارایی‌های معیشت در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار (مطالعه‌ی موردی: روستاهای شهرستان تایباد). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، سال ۵، شماره ۱، صص ۲۱۶-۱۹۷.
- سلمانی، م.، رضوانی، م. ر.، پور طاهری، م. و ویسی، ف. (۱۳۹۰). نقش مهاجرت فصلی نیروی کار در معیشت خانوارهای روستایی (مطالعه‌ی موردی: شهرستان سروآباد- استان کردستان). *مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، شماره ۷۷، صص ۱۲۷-۱۱۱.
- شادی طلب، ژ. و حجتی کرمانی، ف. (۱۳۸۷). فقر و سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه‌ی روستایی. *مجله رفاه اجتماعی*، سال ۷، شماره ۲۸، صص ۵۶-۳۵.
- شاه‌رخ، ص. (۱۳۹۲). ارزیابی و رتبه‌بندی مراکز دهستان‌های شهرستان جیرفت به لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه یاسوج.
- شاهینی، ش.، بیگدلی، ز. و سلیمانپور، س. (۱۳۹۳). بررسی میزان استقرار و رابطه‌ی دو مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی و مدیریت دانش در میان کارکنان اورژانس اهواز. *مجله توسعه‌ی اجتماعی*، سال ۹، شماره ۱، صص ۲۲۶-۲۰۵.

بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی...

- شهرکی، م. (۱۳۹۳). بررسی جایگاه کشاورزی چند کارکردی در معیشت پایدار روستایی: مطالعه‌ی موردی آبی‌زی پروران شهرستان زاهدان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پاسوج.
- شیخ حسینی، غ. ح. و مهمان دوست، ف. (۱۳۸۹). نقش مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در طرح‌های عمران روستایی مطالعه‌ی موردی: دهستان نساء. *مجله جغرافیایی سرزمین*، سال ۷، شماره ۲۸، صص ۱۲۴-۱۰۹.
- صادق زاده، م.، الهیاری، م. ص. و انصاری، م. ح. (۱۳۹۳). تحلیل سطوح داری‌های پایداری نظام شالیکاری شهرستان رشت. *مجله راهبردهای توسعه روستایی*، سال ۱، شماره ۲، صص ۷۰-۵۵.
- عبدالله زاده، غ. ح.، صالحی، خ.، شریف‌زاده، م. ش. و خواجه شاهکوهی، ع. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان. *مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، سال ۴، شماره ۱۵، صص ۱۶۹-۱۴۸.
- علی پور، پ.، زاهدی، م. ج. و شیانی، م. (۱۳۸۸). اعتماد و مشارکت (بررسی رابطه‌ی اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر تهران). *مجله جامعه‌شناسی ایران*، سال ۱۰، شماره ۲، صص ۱۳۵-۱۰۹.
- قاسمی، و.، ادیبی سده، م.، آذربایجانی، ک. و توکلی، خ. (۱۳۸۹). رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی با توسعه‌ی اقتصادی. *مجله رفاه اجتماعی*، سال ۱۰، شماره ۳۶، صص ۶۰-۲۷.
- قدیری معصوم، م.، رضوانی، م. ر.، جمعه پور، م. و باغیانی، ح. ر. (۱۳۹۴). سطح‌بندی سرمایه‌های معیشت در روستاهای گردشگری کوهستانی مورد: دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان. *مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، سال ۴، شماره ۱۲، صص ۱۸-۱.
- کریمی، آ. و عبدشاهی، ع. (۱۳۹۰). رتبه‌بندی توسعه‌یافتگی مناطق روستایی استان کهگیلویه و بویراحمد به روش فازی. *مجله تحقیقات اقتصاد کشاورزی*، سال ۳، شماره ۳، صص ۱۳۶-۱۱۷.
- کریمی، آ.، نوری، م. و موسوی، ن. ا. (۱۳۹۵). ارزیابی و رتبه‌بندی توسعه‌ی کشاورزی شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد. *مجله اقتصاد کشاورزی*، سال ۱۰، شماره ۴، صص ۱۳۸-۱۱۹.
- کریمی دهکردی، ا. و انصاری، ا. (۱۳۹۱). تأثیر طرح‌های مرتع‌داری و آبخیزداری بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی در شهرستان زنجان. *مجله فن‌آوری‌های نوین کشاورزی (ویژه‌ی ترویج و آموزش کشاورزی)*، سال ۵، شماره ۲، صص ۱۳۶-۱۰۷.
- گل شیری اصفهانی، ز.، خادمی، ح.، صدیقی، ر. و تازه، م. (۱۳۸۸). تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان: مطالعه‌ی موردی بخش گندمان، شهرستان بروجن. *مجله روستا و توسعه*، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۱۶۷-۱۴۷.
- مطیعی لنگرودی، س. ح.، قدیری معصوم، م.، رضوانی، م. ر.، نظری، ع. ا. و صحنه، ب. (۱۳۹۰). تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان (مطالعه‌ی موردی: شهرستان آق‌قلا). *مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، شماره ۷۸، صص ۸۳-۷۶.
- منتظری، ع.، گشتاسبی، آ. و وحدانی نیا، م. س. (۱۳۸۴). ترجمه، تعیین پایایی و روایی گونه فارسی پرسشنامه SF-36. *مجله پایش*، سال ۵، شماره ۱، صص ۵۶-۴۹.
- نوروزی، م. و حیاتی، د. (۱۳۹۴). سازه‌های مؤثر بر معیشت پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان استان کرمانشاه. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، جلد ۱۱، شماره ۱، صص ۱۴۴-۱۲۷.
- نوری پور، م. و نوری، م. (۱۳۹۱). تحلیل نقش سرمایه‌ی اجتماعی در مشارکت آب بران شبکه آبیاری و زه‌کشی: مورد دشت لیستر. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، جلد ۸، شماره ۱، صص ۷۱-۵۳.
- ودادی، ا. (۱۳۹۰). تحلیل آسیب‌پذیری کشاورزان سبزی و صیفی‌کار با استفاده از چارچوب معیشت‌های روستایی پایدار: مطالعه‌ی موردی شهرستان اسداباد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه زنجان.
- یدالهی فارسی، ج. و رضوی، س. م. (۱۳۹۱). نقش سرمایه‌ی اجتماعی و سرمایه‌ی انسانی در کارآفرینی جوانان در روستاهای بخش کربال. *مجله پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، شماره ۷۹، صص ۱۱۵-۱۰۳.

- Bhandari, P.B. (2013). Rural livelihood change? Household capital, community resources and livelihood transition. *Journal of Rural Studies*, 32, 126-136.
- Fang, Y., Fan, J., Shenc, M., and Song, M. (2014). Sensitivity of livelihood strategy to livelihood capital in mountainareas: Empirical analysis based on different settlements in the upperreaches of the Minjiang River, China. *Ecological Indicators*, 38, 225-235.
- Hua, X., Yan, J., and Zhang, Y. (2017). Evaluating the role of livelihood assets in suitable livelihood strategies: Protocol for anti-poverty policy in the Eastern Tibetan Plateau, China. *Ecological Indicators*, 78, 62-74.
- Kollmair, M., and Gamper, S. (2002). The sustainable livelihoods approach. Integrated Training Course of National Center of Competence in Research (NCCR) North-South Aeschiried, University of Zurich, Switzerland.
- Krejcie, R.V., and Morgan, D.W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
- Motsholapheko, M.R., Kgathi, D.L. and Vanderpost, C. (2011). Rural livelihoods and household adaptation to extreme flooding in the Okavango Delta, Botswana. *Physics and Chemistry of the Earth*, 36, 984-995.
- Soini, E. (2005). Livelihood capital, strategies and outcomes in the Taita hills of Kenya. World Agroforestry Centre (ICRAF) Working Paper No. 8. Nairobi, Kenya: World Agroforestry Centre.
- Udayakumara, E.P.N., and Shrestha, R.P. (2011). Assessing livelihood for improvement: Samanalawewa reservoir environs, Sri Lanka. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 4(18), 366-376.

Assessing Livelihood Capitals and their Sustainability in Rural Households (the Case of the Central District of Dena County)

Z. Sharafi, M. Nooripour* and E. Karamidehkordi¹

(Received: Jul, 01. 2016; Accepted: Oct, 11. 2017)

Abstract

The sustainable livelihood was introduced in the 1980 as a new approach of alleviating the rural poverty in rural development debate. Achieving sustainable rural livelihoods, regardless of livelihood assets in rural areas are not possible. Accordingly, this study aimed to assess sustainable livelihood capitals in rural households of the Central District of Dena County. This study was an applied research due to the aim of the study and non-experimental survey in terms of the method of collecting data. The statistical population consisted of 2500 rural households in the study area. The sample size was determined 300 ones based on the Krejcie and Morgan Table and were selected through cluster random sampling. The data was collected by a structured researcher-made questionnaire which its validity was confirmed by a group of rural development experts in Yasouj university and its reliability was also confirmed by calculating Cronbach's alpha. The results showed that among the five livelihood capitals, three capitals including social capital, human capital and physical capital were at average level in terms of sustainability and two capitals including financial capital and natural capital were at potential in sustainability (poor) level.

Keywords: Livelihood Capitals, Livelihood Sustainability, Rural Household, Dena County.

---

¹ Former Ph. D. Student and Associate Professor, Department of Rural Development Management, Faculty of Agriculture, Yasouj University, Yasouj, and Associate Professor, Department of Agricultural Extension, Communication & Rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, respectively, Iran.

*Corresponding author, Email: mnooripoor@yu.ac.ir